

הלכות פסח סימן תפא תפב

ביאורים ומוספים

(2) ומה שצריך לאכול בתחילה מצה שאינה משומרת, ביאר השו"ע הרב (ס"א) שהוא כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה, והמחצה"ש (ס"א א) ביאר, שהוא כדי להסמיך את הסעודה לקידוש.

[משנ"ב שם]

ובמצה שאינה שמורה לא תשיב כריכה שגרי אינה מצה קללה.

(3) ומה שאינו עושה אף את הכריכה במצה השמורה, כדי לצאת בזה ידי חובת מצה וגם ידי חובת כריכה, ביאר השו"ע הרב (ס"א) שאם יאכל מצה זו בכריכה, לא יצא ידי חובת אכילת מצה, לפי שחייב מצה בזמן הזה הוא מהתורה, וחייב המרור הוא מרבוי סופרים, ואם יאכלם יחד יבטל המרור את טעם המצה, וראה מה שכתבנו לעיל (כ"י תעה ס"ק טז).

[שעה"צ ס"ק ב]

זהו פסקא שנה שכתבנו בסימן תעה סעיף ב במשנה קרינה, ע"ן שם.

(4) שפסק השו"ע לענין מי שאין לו לטיבול ראשון אלא מרור, שיטבל טיבול שני בהרוסת, ודייק המושג"ב שם (ס"ק כו), שהטיבול הראשון אינו בהרוסת משום שאינו לשם מצות מרור, והיינו משום שלכתחילה קיום מצות מרור אינו אלא אחר קיום מצות מצה. וכתב שם (ס"ק כח), שהרבה פוסקים חולקים על כך, ולדעתם אף שהוא קודם אכילת המצה עדיף לקיים באכילה הראשונה מצות מרור סין, באכילת כזית ובטיבול בהרוסת, מפני שהוא שעת הברכה.

[ביה"ל ד"ה מצה]

אלא שיש מקמרים שצריך שמור משעת קצירה.

(5) ואופן השימור משעת קצירה, כתב במשנ"ב שם (ס"ק כב), שישמור מאותה העת והלאה שלא יפלו מים על החיטים, ושמירה זו תהא לשם מצת מצוה.

[משנ"ב ס"ק ז]

יצריך לברך ברכת המפילה, ואם קרא קריאת שמע בביית הקנסת קדם הלילה, צריך לקרות כל הקריאת שמע כדי לצאת, וכפ"ל בסימן רלה.

(6) והוסיף בספר יסוד ויורש העבודה (שער הצאן סוף פ"ו), שצריך לומר גם את הפסוק: "בידך אפקיד רוחי".

(7) שם כתב (ס"ק יב) שלכתחילה לא דאי לסמוך על קריאת שמע שקורא על מיטהו, אפילו אם הוא קורא את כל שלש הפרשות, משום שאין כוונתו בקריאתו זו לשם מצוה אלא להבריא המזיקים, ועוד, שצריך כוונת הלב לקבל עליו עול מלכות שמים במורא, ובקריאת שמע שעל המיטה אין כוונתו לכך, אבל אם קרא בבית כנסת שמתפללים בו ערבית מוקדם מיד לאהר תפלת מנחה, כשיגיע הזמן יחזור ויקרא את כל הפרשות כדון, ולפחות יקרא על מיטתו את כל הפרשות כדון, ויכוין לצאת בזה ידי מצות עשה של קריאת שמע.

סימן תפב

דין מי שאין לו מצה שמורה

[משנ"ב ס"ק ב]

לא יקא רשאי לאכל אחריו, וכדלעיל בסימן תעה.

(1) ובטעם הדבר כתב שם (ס"ק א), שהוא כדי שלא יעבור מפיו טעם מצה של אפיקומן.

[משנ"ב ס"ק ג]

לאחר שכתבנו מהנהלה ברכת המוציא לבד על מצה שאינה משמרת.

באר הגולה ז

הלכות פסח סימן תפא תפב

באר בשם חת"ס מאה דמעשה בריי אר"י: וישעיהו רבי

(ב) הגדול (מדכ"ג): ב' כ"ח אדם לעסק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר מנפים ויבגללות (א) שני (אמר). ונהגים שלא לקרות על מסתו רק פגשת (ד) [ז] (ד) 'שמע' ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות קדי להגן. כי ליל שמורים היא מן המזויקין:

א כ"ח בשם חת"ס תרא"ש לקבת סוף פסחים (שכן פסח קרב בגו י"ג

תפב דין מי שאין לו מצה שמורה, ובו סעיף א':

א [*] *מי שאין לו מצה (א) משמרת (ב) אלא פזית, (ג) מברך 'על אכילת (ב) (א) מרור' ואוכל, ובשעה מר סעודתו ממצה שאינה משמרת מברך (ד) 'על אכילת מצה' ואוכל (ה) אותו פזית (ו) ואינו טועם

שערי תשובה

[ד] שמע. עב"ש. וען לציל סימן רמ בשם הארי"ל ז"ל. וכתב באגרות הרמ"ז שצפלו ליל ראשון של פסח שחל בשבת אסור צוהב, עין שם: [*] מי שאין לו מצה משמרת כו'. וען באש"ר דף קכ וכו"ש פרי"ח תח"י להמה עליו, ובשו"ת בית אפרים סימן מו פתבתי ישוה נכון לדברי הרא"ש וגם ישוה קצת להס"ז קצתו זה מ"ש על הרא"ש. ע"ש. וכתב בריי בשם מדיה שקבב בשם צוהר"ח סי' כ"ח שקבב בשם מורי הר"ש ז"א, מי שקבב בקפיה ולא עלה לזבחה עד יום ט"ו לא יעשה הפזר ביום, ואינו כמו קדוש דקדוש ביום, דקבב מצה ברי אמרו דאניה באכילת אלא בלילה, עכ"ל. ופשוט ה"ה בכל מי שארעו אנס בלילה פסח אין לו משלוחין ביום, וכ"כ הט"א סימן תפח וכתבאו בבח"ט סימן תנב, ע"ש: [ה] מרור. עב"ש. וען שו"ת בית התקנה סימן נח, שנים שהיו בבית האסורים או במדבר ולא נמצא אלא פזית מצה בצממם מי קודם, וכתב שיש להשט מפתחין ח"טא פזתן שהם קרבים כו', ונסת דתפל פליה ככל דאליה זכר, ע"ש. ולא נהירא, בבכ"ה ה"ל מצה גולה, ואפלו אין בו ש"פ מ"מ הא דבעינן להם במצה לאו משום מצוה הפצה בעבודה הוא אלא משום התלפין להם לחם מתנה דקתיב עריתקם להוציא את העולה, ואס"פן כל שהוא גזול ראינו' שלו אלא אין בו ש"פ לא נפקי. וקצת יש לדחות, דאפשר דכיון שאין בו ש"פ דאתחייב למחלה אין שם גזל עליו כלל. וקצת משמע פן מהתוספות בסכה ר"ס לוקב הגזול שהקטו ליל גבי מצה קצתן

באר היטב

קרא"ק שרי, עכ"ל. וכתב המ"א דהינו אותו ע"ל-קרא"ק שעושיין במדינתנו שמכשלים מים עם המפוזים, אבל אותו קרא"ק! שעושיין בארץ אשכנז שבושין התפוזים בבית הכר ויש לו טעם גדול יש לאסור. ומי ונגביל שקורין אקבבע"ר וראו"ס ע"י יש להחיר, עמ"א. והח"י העלה דמחר לשנות כל המשקין שאינם משקרים וכ"כ בניצ ובעל פרי"ח, ע"ש. והפ"ק הרב רורו להחיר לשנות תקא"ח או ט"ע וכו' צ"א. וכתב"ג בספרו פסח מעבין כתב הלא דעה לנהוג חתך בשתתף התארי, וכלשתתף סטי"ון שקורין טובא"ק פתב שומר נפשו יחזק ט"פ: (ב) הגדול. ודקא אם לא אמר הלל הגדול על פוס ד, מ"א: (ג) שני. ובליל שני מפר לשמות כל שאר משקים אחר הר' פוסות לכ"ע, ע"ש: (ד) שקמע. וצריך לברך ברכת הפסיל, מהר"י. ואם קרא ק"ש בבח"כ קדם הלילה צריך לקרות כל הק"ש כדי לצאת, עין סימן רלה: (ה) מרור. דהינו שמקשה פתלה ומברך המוציא על מצה שאינה משמרת ואח"כ על המרור. ועין ט"ז ובדי"א הר"ן. והולה שאין יכול לאכל כ"א כדית מצה או מי שאין לו אלא כדית מצה יאכל תבשילו בלא המוציא ואחר סעודתו יברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל כדית מצה, אבל אם אין לו כ"כ טעמא דלקם תיל משום מצה הפצה בעבודה, ואם איתא, הא משכח לה כה"ג שגל פזת מצה ואינו ש"פ, (אע"ג דלית בה משום מצוה ח"כ כ"ס פסיל לה מקרא דמידי דבעינן להם, וכו' נראה דלק' כד"ש דף כו דאמרין מלמד שקל ישראלי וישב בסכה אחת. ומיר"ש ודאשכח דלא מטי ש"פ לקל חר, משמע דכל שאין בו ש"פ לא שיה' לת עליו שם סכה שלו שיוצא בה, אם לא שצנרף אליו חלק הבירי. ומכרח מה דיוצא בסכה שאולה, וא"כ היה לענון שאין לת עליו במצה שם גזלה כמאחרים ולומר דלא מקרי להם, דכיון שאינו ש"פ אם נגלה מפילא נעשית להם, אלא דלפי"ו אדרבה צ"ע דת"ש מע"י מ"ש"י דקדוה דלענון שיהא קריי להם ש"פ דענין אף שהוא שלו ממש וא"כ גם גבי מצה נראה כ"כ, ולא מצוה שיש מקום שצריך שיהא בכדית המצה ש"פ, לכן נראה דגם בסכה אין כונת לש"י להצריך ש"פ רק כנחה דכל הלא חר פרושה על חלקו אי"כ המקום שהוא יושב עליו שהוא שיה' יותר אינו שלו רק הרבה שתפס יש להם חלק במקום הזה והם משאילים חלק זה לזה. והתוספות שכתבו שכתבו דחק, דכי היכי דברכה שמתין מדיה

באר הגולה

* מצה משמרת. ע"ן לציל סימן תנב סעיף ד דמסקר הדין די בשמור משעת סתויה, ועל"פ הדחק די משעת לישא, אלא שיש מחמירים שצריך שמור משעת קצירה⁵. והפ"ק אם אין לו מצה משמרת משעת קצירה רק פזית ושאר מצה שלו משמרת רק משעת לישא, בזה יש לו לנהג כמו שנהגים תדיר, והינו שברך על כדית המשמר משעת קצירה 'המוציא' וגם 'על אכילת מצה'. ובר"כ יעשה ממצה המשמרת משעת לישא

משנה ברורה

בברכה ולשחות הפוס תמישית, אבל אם כבר סיים סוף הברכה אין לחיר ולומר הלל הגדול ולברך לבסוף, דלא תקנו כי אם ברכה אחת: ב' (ד) 'שמע'. וצריך לברך (ו) ברכת 'המפיל', ואם קרא קריאת שמע בבית הכנסת קדם הלילה, (י"א) צריך לקרות על הקריאת שמע כדי לצאת, וכנ"ל בסימן רלה: *

א (א) משמרת. ע"ן לציל סימן תנב סעיף ד מהו משמרת, וע"ן באור הלכה: (ב) אלא פזית. ואס"פן, אם יאכלו בראשונה לא יתנה לו לאפיקומן, ואם ידעה לצאת בו גם במקום אפיקומן, אס"פן לא יהא רשאי לאכל אחריו, וכדלעיל בסימן תע"ח, ועל"פ צריך לעשות כמו שמבאר והולך: (ג) מברך 'על אכילת מרור' וכו'. ורצה לומר, לאחר שמברך מתחלה ברכת 'המוציא' (ה) לבר על מצה שאינה משמרת⁶ מברך על המרור, וברכת על אכילת מצה⁷. וברך לבסוף בשעה שאוכל פזית המשמרת. ואף-על-גב דלכתחלה (ג) צריך לאכל מצה של חיוב וחרר מרור משום שצ"מ 'על מצות ומרורים', מתחלה מצה נהדר מרורים, היכא דלא אפשר שאני. והמחבר השמיט דין דברכה, ומשמע דסבירא לה (ג) דלא מצרכינן לה בר"כ מהו מצה שמורה רק פזית, ובמצה שאינה שמורה לא חשיב בר"כ שחרי אינה מצה כלל⁸: (ד) 'על אכילת מצה'. דברכת 'המוציא' כבר בנן: (ה) אותו פזית. המשמר, ועולה לו גם במקום אפיקומן, שחרי אוכלו על השבע: (ו) ואינו טועם אחריו כלום. וכמו בכל מקום לאחר אפיקומן. והנה פל בשאין לו רק פזית אחד שמורה, אבל אם יש לו שני זיתים, איכל פזית אחד (ד) מתחלה אכילתו ומברך עליו

שער הציון

(*) אחרונים: (י"א) טג"ז אברהם ושי"א: (ב) טג"ז אברהם ושי"א: (ג) צנרת צ"ב, והוא כסבא ל' ונהי' שפסקנו בסימן תעה סעיף ב במשנה ברורה, עין שם⁴. וצריך עיון, שדעת המחבר שם אינו כן, כמו שפרשנו שם לדעת דח"ש לכבא ד"על מצות ומרורים" דמתחלה מצה נהדר מרור? ואפשר משום שלא יפג המרור טעם הפצה, לא חזינון לאקדומי מצה למרור: (ג) הג"א והג"י. ומכל מקום פנה אחרונים פתחו דקיים גם-כן בר"כ על-כל-פנים במצה שאינה שמורה תכף אחר אכילתו מרור, וצריך עיון לדינא: (ד) אלהי רבה:

הר"ג: 1 טע"ה 2 קפה 3 תה 4 ט"ק.

הלכות פסח סימן תפב תפג

אחריו בלום: הגה *ומי שאין לו שני הלילות (ז) רק שלש מצות, וברך ליל ראשון 'המוציא' ויעל אכילת מצה וכן הכריכה הכל (ח) מן הפרוסה, (צ) (ט) ושתי השלמות לליל שני (אבורהם כשם אבן ירח):

תפג דין מי שאין לו זיין, ובו סעיף אחר:

א אמי שאין לו (ב) זיין בליל-פסח מקדש על הפת, שמקדש 'המוציא' (ג) (ב) *ובוצע (ג) ומניח קטף קטח

שערי תשובה

שאולה בו כוונתו לומר האפילו תיקא שיש לליל א' קביעות מקום בסקה נחמת פתוחי ואיז לשאל את המקום מתכניו בדרך שאלה רק בדרך שפסות, מיט עכ"פ פלם משפטים וסד בכל הסקה ומוכח ד"וצא בשפסות ה"יה בשאלה, ועכ"פ אין קדש מלש"י לומר והתקנה פחותה כשיש קמאן ד"יתא דמי ולא רק לליל קרינן בה אלא אין פחותה מ"ש"פ איך אלקלוגי זיין פרוקא שאינו שלו לפרוסה שלו, וצ"ע, ונדד, דגב לעצן פחותה מש"פ שפך גול, וד"ש אס"י מן התורה כבבאר בח"מ סימן שפח, וגם י"ל מן דסו"א לה לעצנה טפילה דברי ש"פ גפה, אלא י"ל דזיין דלגמי הנגל אינו ש"פ אין לו דין פול ש"פ, ועצן בביק דף קה, וגם י"ל דזיין לו דין ש"פ ממדת הפעולה זיין דמפיות לא להנות נטה, ואמנם י"ל דאע"ג דלא מקרי תפסא מיט לש לו דין ש"פ, ועצן ביש"ש דהמנס פני שוקר אברה דאמרינן דברי ש"ש משום פרושה לעצנה, ע"ש ובב"ב, ונצ"ר. ואמנם יומר נראה דמכ"ח ה"ה מבר שפסותה של מצה ה"ה של הפקר ואין לשום א' טקב זכות ב', ובח"מ כ"ה פשוט שפי שכתבו לכות ודעה, וז"ו טכ"ר שפס"מ שכתבה קדם בהתקפי היא וזכה לעצמה, ונדאמרינן פני לטב שכתבה ופסחה הנה לפניהם וז"ו, וכן בהשגה ס"ד דהא אפילו ע"ש אמריש לח"ל כ"ו, וכן ק"ל בס"ה ב"ק שיכול לומר

באר הגולה

וכן האפיקומן ג"כ מן הפסח¹⁴¹, מן מתבאר מדברי הש"ו וכן דעת הגר"ז ומה"י אדם וכן מצדו בפרי"ד נגד: * מי שאין לו שני הלילות רק שלש מצות וכו'. עין באלה ברה ששצד דאפשר דהפוסקים מירו קשאין לו אלא שלש מצות שטורות לבד, אבל מצות שלנו פלם מקרי שטורות ודקם שמורות משעת לישתן, יש לו לקח בלילה שניה משאר מצות, וכתב הפרי"ד מ"ד על זה: וצריך עיון קצת, כי משמע שפסות מצוה ש"פא י"ד הוכר צריך שישאר כעת צש"ה דברי עושה לשם מצוה לצאת בה יד הוכה, ובדיעבד במשקכה ס"י, ומצות שלנו אף-צ"ל שפשוט על-ידי גדול בן-ד"ת ומשפחה מהפוך איך נעשה לצאת בה יד הוכה¹⁴², אם לא שישאר תחלה י"ל מה שאעשה יתה לשום מצוה לצאת בה יד הוכה¹⁴³, וצריך עיון, עד כאן לשונו. וצ"ל מ"ה לעצנה דעתי דכנה יותר טוב שישאר מצוה אחת מן השלשה לליל שני כדי שיקדם בה מצות עשה דאכילת מצה וגם על אפיקומן, ומשום לחס"ממשנה וצ"ח מצוה אחרת שאינה שמונה¹⁴⁴:

* **ובוצע.** עין בקמ"א אברהם שכתב [והסכימו עמו כמה אחרונים, והגלה עבי ונהג"ו שלום [כג"ו] דברך הממחר לקיחים מדברי הר"י, והר"ף אזיל לשיטתה דרבינו לה דאין צריך להניח על סעוד כי אם שתי מצוה, וז"ל מן אף דדעלקא דשקמקדש בשבת ויזמיטוב על הפת לא מ"ס: הפת עד שיגמר הקדוש, תבא דקרות דממנא לתם עני ומה דרכו של עני בפרוסה, לכן בוצע קדם הקדוש, ורק בפשע 'המוציא' טוב שיהיו שניהם שלמים כדי שיקדם בהן לחס"ממשנה והם זה אינו לצנובא, כדמוכח בעור סימן תע"ו, אבל לדין דהמתקן לסוד השרך על שלש מצות כדלעיל בסימן תע"ד, פורקין הפשה דקמקציעת לשפסם בהתלה הסוד והעליונה לא יבצע עד לאחר ברכת אכילת מצה, וכן משמע בבאור הגר"א שדברי הממחר הוא רק

באר הטב

מן א"כ צריך לקדש על הפסח תחלה ואח"כ יאכל תבשילו, מ"א: (ג) וכו', ומ"מ אם יכול לשייר פרוסה קטנה לשייר ויניחנה בין ב' השלמות, ואם אין מספיק לו בלילה הראשונה ב"אחר יתח פרוסה מן השני ויבצע לליל שני על תדא ופלגא, מ"א, ע"ש. ועין ח"י:

(ה) זיין. ע"ל סימן תכב ס"ק טו דאם אין לו זיין ד"וצא דמ"דפוסקים אם יש פקם לחלוחית פלשעצרון אותה, ע"ש. וכמב מ"א: ז"ל דמי שאין לו אלא כוס א' יתח אוחו לקדוש, ואם יש לו שני יתח אוחם לקדוש ולבחה"ז, ואם יש לו שלשה יעשה פקם שלש פוסות ראשונות, ע"ש. והח"י כתב: וז"ל דאם הוא בליל ראשון ויש לו רק שני כוסות יתח פוס א' על ליל שני, ע"ש, ונדקא קשאין לו אלא ב' כוסות, אבל אם יש לו ד' כוסות לכד צריך לשל פלם בליל ראשון כמ"ש"ל סימן תכב ס"ק טו, ע"ש, וכ"כ בתשובתו שבות יעקב ח"ב סימן י"ד, ע"ש: (ג) **ובוצע.** והנה שפס"מ תחלה

משנה ברורה

'המוציא' ויעל אכילת מצה, וכנה"ה אחר יאכלנו אחר גמר סעודתו לשם אפיקומן. וחולה (ה) שאינו יכול לאכל רק בפנה⁶, או מי שאין לו שום מצוה רק בפנה, יאכל תבשילו בלא 'המוציא' ואחר סעודתו וברך 'המוציא' ויעל אכילת מצה ויאכל אוחו בפנה; אבל אם אין לו ג"פ זיין, אס"פ צריך לקדש על הפסח תחלה ואחר כך יאכל תבשילו: (ז) **רק שלש מצות.** דאם הנה לו ארבעה הנה מספיק ב"ב הראשון משנים, ושנים לליל שני: (ח) מן הפרוסה. שפרס ממנה כבר פזית לאפיקומן: (ט) ושתי השלמות לליל שני. משום לתם-משנה. (י) יש מאחרונים שכתבו, שכתב, שכתב לא יבצע פרוסה לאפיקומן בליל שני עד לאחר ברכת 'המוציא' קדם ברכת יעל אכילת מצה, כדי שיקדש 'המוציא' על לחס"ממשנה שלמות, ויעל אכילת מצה; וברך על הפרוסה, שהפרוסה היא לתם עני⁹. כתב מג"א אברהם: אם אפשר לו לשייר בליל ראשון פרוסה קטנה של פזית לשייר, ויניחנה בליל שני בין שתי השלמות, כדי שיהיה לו לתם-משנה מלבד הפרוסה שמקדש עליה יעל אכילת מצה, כמו שנתבאר בסימן תע"ג, וכן להפך, אם אין מספיק לו ללילה הראשונה במצוה אחת לכל בני-ביתו, יתח פרוסה מן השניה וישאיר מצוה אחת ומצוה לליל שניה, דכ"ן שהוא שעת הדחק יכול לסמוך על הפוסקים דסב"א להו דב"ל-פסח ס"י לכתלתה בפרוסה, וברך 'המוציא' ויעל אכילת מצה על הפרוסה שעל-גבי השלמה ומשעלמה יעשה כריכה והאפיקומן:

א מי שאין לו זיין. הנה שאין לו כלל⁴, אבל אם יש לו זיין (ה) אפילו רק על כוס אחד ונהוה הדין שצ"ר משקין אם הוא סמ"מ-דניה, לפי מה שמסיק ט"מ"א בהג"ה⁵, קדש עליו ולא קדש על הפת, (ג) אף אם דרכו בשארי שפחות זי"ב טוב לקדש על הפת⁶, מקל מקום בלילה זה, כששקנו חכמים ארבע פוסות תקנו לקדש על הפת ולא על הפת. ואם יש לו שני כוסות⁸, קדש על הראשון ואחר-כך יאמר ההגדה בלא פוס, (ג) ובכ"ח-המזון וברך (ד) על פוס השני⁴, ויצא בנה גם דעת הש"י אומרים בסימן קכ"ב דסב"א להו דבכ"ח-המזון טעונה פוס. ואם יש לו שלש כוסות, מקדש על אחת, ויאמר הגדה על אחד ובכ"ח-המזון על אחת, ודעי הלל שאמר ב"ח-המזון יאמר בלא פוס⁶: (ב) **ובוצע.** עין בבאר הגולה: (ג) ומניח

שער הצינור

(כ) מג"א אברהם ושי"א. וכתב הגר"ז שיאכל בלי גטילת [הוס', והנה משום דלא בר"א את פחות מכפיצה צריך נטילה, עין לעיל בסימן קכ"ב: (ל) הגר"ז, וכו' פנה למרן קשית החק"י-ע"כ¹⁰: (ה) מג"א אברהם ושי"א: (ג) אחרונים: (ג) מג"א אברהם ומאמר-מד"י והגר"ז [ואף שלקאוה משמע מדברי רבנו חננאל בסימן תע"ד הפוכא פשוט, דאם יש לו רק שני כוסות מוטב יותר שקדש על פוס אחד וכוס השני וברך עליו אחר 'צאל ישראל', וכבר העיר זה בספרי-מגדים, עין בטאמר-מד"י שישב ונה⁶: (ד) אף שדעת החק"י-ע"כ פטו"ב יותר שישים הפוס שני ללילה שניה כמו פני מצה⁷, לא הפסקתיו, דאל"ה רב דחה ראיהו [דעתו כהמג"א אברהם⁸: גם הגר"ז העתיק בהמג"א אברהם:

הלכות פסח סימן תפג תפג

ביאורים ומוספים

ישאר בפיו טעמה של מצה השמורה מושעת לישא, שהיא כשרה מעיקר הדין.

[ביה"ל ד"ה מ]'

אין נצטוו לצאת פה ידי חובה⁽¹²⁾ וכו', על מה שאצטוו יתנה לשום מקנה לצאת פה ידי חובה⁽¹³⁾.

12) ובגדול אם אפשר להכשיר מצות אלו מטעם שסתמא לשמה כמו שציינו לגבי קדשים, כתב בביה"ל לעיל (סי' חס ס"א ד"ה אין) שנחלקו ראשונים אם גם במצה אומרים שכל שערשה אותה לצורך פסח מן הסתם עושה לשם מצוה, או שדוקא בקדשים אומרים כן, לפי שהקדשו מתודלה לשם קרבן מסוים, ולכן יש לתלות שגם בעת העבודה עובר לשמו, אבל במצה אינו מועיל אלא אם כן יחשוב שעשייתו היא לשם מצת מצוה ולכתחילה יאמר כן בפירושו.

13) ומה שמבואר בדבריו שמועיל לומר יהיה בלשון עתיד, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' חס ס"א ד"ה וקטן).

[ביה"ל שם]

וקשום לקח משנה וצריך מצוה אחרת שאצטוו שמתנה⁽¹⁴⁾.

14) ומה שמצטרפת המצה שאינה שמורה ללחם משנה, אף על פי שאין היא ממין לחם שאוכל בסעודה זו, כיאר הגרשיו אייערבך (ש"ש פניה הע' מו) שרק למצות מצה אין היא ראויה, אבל מימ מותרת היא באכילה, ולכן אפשר לקיים בה לחם משנה.

ומי שרצה לאכול מהמצה שאינה שמורה, יזהר עד אחר שיאכל כשיעור מהמצה השמורה שלא לאכול יחד עמה מהמצה שאינה שמורה, משום שטעם המצה של רשות יבטל את טעם מצת המצה וכמבואר במשניב לעיל (סי' תעה ס"ק טז) לענין מרור ומצה.

סימן תפג

דין מי שאין לו יין

[משניב ס"ק א]

הנינו שאין לו קלל⁽¹⁾ וכו', אף אם נרְכּוּ בַשָּׁאֲרֵי שְׂבֻתוֹת יוֹזְמֵי טוֹב לְקַדֵּשׁ עַל הַפֶּתַח וכו', וְאִם לֹשׁ לוֹ שְׁנֵי כוֹסוֹת וכו', ובכִּרְפַת הַמִּזוּן וְכִרְפַת עַל פִּי הַסֵּנִי וכו', וְהַצֵּי הַלֵּל שְׂאֵתֵר בְּכִרְפַת הַמִּזוּן יאמר בלא כוס⁽²⁾.

1) ואם הל' לל הסדר במוצאי שבת, ואין לו אלא יחמר מדינה ופת, נקט הרמ"א לעיל (סי' רצו ס"ב) לענין יום טוב שחל להיות במוצאי שבת, שיכול לעשות הן את הקידוש והן את ההבדלה על הפת. ובטעם הדבר כתב המשניב שם (סי' יד-טו), שאף על פי שאין מבוהלים על הפת, מימ כיון שהרבה ראשונים סוברים שאין מקדשים על יחמר מדינה, לכן באופן זה שהוא מקדש על הפת, יוכל גם להבדיל על הפת אגב הקידוש שהוא עיקר. אך לכתחילה, כתב שם שיש לדקדק ולחפש אחר יין גם אם הפת חביבה עליו יותר מיוין, משום שלדעת כמה מגדולי הראשונים אפילו ביום טוב שחל במוצאי שבת אין מבוהלים על הפת.

2) היינו מי שהפת חביבה עליו יותר מהיין, וכפי שכתב לעיל (סי' ערב ס"ק לב) שלדעת הרא"ש ושאר הפוסקים שנהגים כמותם, רשאי הוא לקדש על הפת גם כשיש לו יין.

3) ואם יש לו מעט יין ולשאר הכוסות יש לו משקה מעיד שכתב הרמ"א להלן שהוא כשר לארבע כוסות אם אין לו יין. כתב הערוך השלחן (ס"א) שקידוש על היין קודם לכולם, ואחריו כוס של ברכת המזון, ואחריו הכוס שלאחר ההגדה.

המשך במילואים עמוד 38

[משניב ס"ק ו]

והולך שאינו יכול לאכול רק פנייתו⁽⁶⁾.

6) ואם אינו יכול לאכול [או שאין לו] שיעור כוית מצה, כתב המנחת חינוך (מצוה י אות ב) שנחלקו אחרונים אם חייב מהתורה לאכול מצה פחות מכשיעור [האם דומה בזה לאיסורים שבהם חצי שיעור אסור מהתורה]. וכן דן בזה בשו"ת אור לציון (חיג פט"ו תשובה טו), האם פטור הוא מלאכול מצה כלל כיון שהוא פחות מכשיעור, או שעליו לאכול כפי מה שיוכל, וכתב שצריך הוא לאכול כל מה שיוכל, ומימ אם יודמן לו לאחר מכן לאכול כשיעור, חייב לחזור ולאכול כוית.

[שעה"צ ס"ק ה]

וקטב הגר"ז שאכל בלי נטילת ידים⁽⁷⁾.

7) היינו שיטול ידיו בלא ברכה [כמבואר בשו"ע הרב (ס"א)], וכדברי השו"ע לעיל (סי' קנח ס"ב) שהאוכל פת פחות מכביצה יטול ידיו בלא ברכה. ובטעם הדבר כתב המשניב שם (סי' ט) שספק הוא אם תיקנו נטילת ידים אף אם אוכל רק כוית, כשם שלענין ברכת המזון חשובה אכילה כשיעור זה, או שתקנו דוקא אם אוכל כביצה שהוא שיעור קבלת סומאה.

[משניב ס"ק ח]

שפסח מןהנה צָבַר פְּנִיַת לְאֶפְיקוֹמָן⁽⁸⁾.

8) ומשמע מדבריו שחוצה את המצה כשאר השנים עוד לפני ברכת המוציא, ונמצא שדן לחם משנה מתקיים בשתי המצות השלמות, אף שאינו אוכל אלא מן המצה הפרוסה [ראה ששי"כ פניה הע' פדו]. ואם כן הוא דלא כמו שכתב הפמ"ג (סי' תעה משכ"ז ס"ק ה), שבאופן זה גם בלילה הראשון אין חוצים את המצה אלא לאחר ברכת המוציא, כיון שהמנהג לחצות את המצה קודם יכהא לחמא עניא: לא הוזכר כלל בתלמוד, ועדיף לקיים חובת לחם משנה, ומשמע שדן לחם משנה אינו מתקיים אלא כפת שממנה אוכלים [והדסיף הפמ"ג שם שזו גם כוונת הרמ"א כאן].

[משניב ס"ק ט]

ויעל אצילת מצוה: וְכִרְפַת עַל הַפֶּרוֹסָה, שֶׁהַפְּרוֹסָה הִיא לְחֵם עֲנִיָּו.

9) והדסיף השו"ע הרב (ס"ד), שכוית אחד יאכל מהפרוסה וכו יצא ידי חובת מצה, וכוית אחד יאכל מהמצה שנתרה שלימה כיון שעליה בירך המוציא, וכזית נוסף בכריכה עם מרור יאכל גם כן מהשלימה ולא מהפרוסה. ובטעם הדבר ביאר, שיש אומרים שגם ברכת המוציא היא על הפרוסה וראה טור סוף סי' תעה, בשם הר"ף. נמצא שלדבריהם הרי עדיין לא קיים שום מצוה במצה השלימה, ולכתחילה יש לקיים בכל מצה מצוה אחת.

[שעה"צ ס"ק ו]

וכן פנה למצן קשית הקחצקב⁽¹⁰⁾.

10) שהקשה (ס"ק ו), כיון שעליו לחצות מצה בלילה השני כדי שיוכל לכרך המוציא ועל אכילת מצה על פרוסה ושלימה, שהיא המצה מן המובחר [כאמור בגמרא (ברכות לט, ב) 'הכל מהדים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובתעץ'], אם כן לכאורה עדיף לקיים גם בלילה הראשון מצוה מן המובחר, שברך המוציא על מצה אחת ועל אכילת מצה על פרוסה ממצה אחרת, וכך ישארו לו מצה ומצה ללילה השני.

[ביה"ל ד"ה מצוה]

וכן האפיקומן גסיפן מןהנה⁽¹¹⁾.

11) ואף שבגמרא הסעודה לא ישאר בפיו טעם מצה השמורה משעת קצירה, כתב השו"ע הרב (ס"ב) שמ"מ מוטב שהברכה בתחילת הסעודה תהיה על מצה השמורה משעת קצירה, יאכלנה או לתיאמן, וגם יאכלנה קודם אכילת המרור, ובסוף הסעודה על כל פנים

